

Наталія Олександрівна БОТВИНА

доктор економічних наук,
професор кафедри бізнес-адміністрування та корпоративної безпеки,
Одеський міжнародний гуманітарний університет
Фонтанська дорога, 33 (5 ст. Великого фонтану), м. Одеса, 65009, Україна
E-mail: mgu@ukr.net
Телефон : +380487198838

**МЕТОДОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ**

Ботвіна, Н. О. *Методологічні дослідження фінансової політики забезпечення продовольчої безпеки держави / Наталія Олександрівна Ботвіна // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2014. – Том 15. – № 1. – С. 30-35. – ISSN 1993-0259.*

Анотація

У статті здійснено моніторинг наявних методологічних проблем фінансової політики забезпечення продовольчої безпеки України. Також окреслено можливі напрями декомпозиції методологічної платформи фінансової політики забезпечення сталого розвитку аграрної сфери як головного компонента продовольчої безпеки держави. На нашу думку, мета фінансової політики в аграрній сфері повинна гармонійно об'єднувати інтереси виробників і споживачів аграрної продукції, максимізацію прибутків або обсягів реалізації з можливістю задоволення потреб усіх категорій населення в основних значущих продуктах харчування. Методологія дослідження фінансової політики забезпечення сталого розвитку аграрної сфери економіки характеризується системною кризою, науковцям не вдається створити адекватні пошукові платформи. Аналіз сучасних методологічних уявлень засвідчує необхідність формування нового підходу та декомпозиції методологічної платформи фінансової політики забезпечення сталого розвитку аграрної сфери економіки в забезпеченні продовольчої безпеки, що враховує її сутнісні особливості.

Ключові слова: фінансова політика; методологія; агросфера; продовольча безпека.

Наталья Александровна БОТВИНА

**МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ФИНАНСОВОЙ ПОЛИТИКИ ОБЕСПЕЧЕНИЯ
ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ГОСУДАРСТВА**

Аннотация

В статье осуществлен мониторинг имеющихся методологических проблем финансовой политики обеспечения продовольственной безопасности Украины. Также очерчены возможные направления декомпозиции методологической платформы финансовой политики обеспечения постоянного развития аграрной сферы экономики как главного компонента продовольственной безопасности государства. По нашему мнению, цель финансовой политики в аграрной сфере экономики должна гармонично объединять интересы производителей и потребителей аграрной продукции, максимизацию прибылей или объемов реализации с возможностью удовлетворения потребностей всех категорий населения в основных значимых продуктах питания. Методология исследования финансовой политики обеспечения устойчивого развития аграрной сферы экономики характеризуется системным кризисом, ученым не удастся создать адекватные поисковые платформы. Анализ современных методологических представлений удостоверяет необходимость формирования нового подхода и декомпозиции методологической платформы финансовой политики обеспечения устойчивого развития аграрной сферы экономики в обеспечении продовольственной безопасности, которая учитывает ее существенные особенности.

Ключевые слова: финансовая политика; методология; агросфера; продовольственная безопасность.

© Наталія Олександрівна Ботвіна, 2014

Natalia Oleksandrivna BOTVINA

Doctor of Economic Sciences, Professor,
Department of Business & Administration and Corporate Safety
Odessa International Humanitarian University
Fontan road, 33 (the 5-th station of Large fontan), Odessa, 65009, Ukraine
E-mail: mgu@ukr.net
Phone: +380487198838

METHODOLOGICAL STUDIES OF THE FINANCIAL POLICY FOR STATE FOOD SECURITY

Abstract

Monitoring of present methodological problems of financial policy of providing of food safety of Ukraine is carried out in the article. Possible directions of decomposition of methodological platform of financial policy of permanent development providing of agrarian sphere of economy are also outlined, as the main component of food safety of the state. We consider that the aim of financial policy in the agrarian sphere of economy must harmoniously unite interests of producers and consumers of agrarian products, maximization of incomes or volumes of realization with possibility of satisfaction of necessities of all categories of population in basic meaningful foodstuffs. Methodology of research of financial policy of providing of steady development of agrarian sphere of economy is characterized by a system crisis, the scientists do not succeed to create adequate searching platforms. The analysis of modern methodological presentations certifies the necessity of forming of new approach and decomposition of methodological platform of financial policy of providing of steady development of agrarian sphere of economy for providing of food safety that takes into account its significant features.

Keywords: financial policy; methodology; agrarian sphere; food safety.

JEL classification: G21

Вступ

Демонтаж аграрної сфери та нові реалії ринкового розвитку вимагають переосмислення теоретичних підходів до застосування механізму формування й реалізації фінансової політики в аграрній сфері економіки в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів. В Україні механізм формування й реалізації фінансової політики в аграрній сфері економіки в умовах якісних перетворень перехідного періоду не використовувався належним чином, про що свідчать зокрема результати господарювання, починаючи з 1991 р. Нині у розвитку фінансової політики забезпечення сталого розвитку аграрної сфери в контексті продовольчої безпеки держави як якісно нового вагомому напрямку економічної науки відчувається помітний зсув у бік практичних розробок, що не мають міцної теоретичної основи. Нехтування сучасних дисбалансів методологічного інструментарію щодо дослідження проблем фінансової політики забезпечення сталого розвитку аграрної сфери економіки зумовлює неможливість їх усунення, що в підсумку призведе до розгармоніювання всієї агроконструкції. Зазначене спричинює нагальну потребу здійснення наукових розвідок щодо декомпозиції методологічної платформи дослідження фінансової політики забезпечення сталого розвитку аграрної сфери економіки.

Останні два десятиліття спостерігається зростання наукового інтересу до проблематики методології фінансової політики забезпечення сталого розвитку аграрної сфери економіки в розрізі продовольчої безпеки України. Зроблені певні спроби перегляду методологічних концепцій минулого (сильні позиції „консервативних” прихильників Дж. Н. Кейнса, Дж. С. Мілля, П. Самуельсона, М. Фрідмена і т. д.), та створення принципово нових підходів (М. Блауг, Б. Колдуелл, Д. Макклоскі, А. Розенберг і т. д.). Все більше монографій присвячується методології. Всупереч описаному зростанню дослідницького інтересу, методологія дослідження фінансової політики забезпечення сталого розвитку аграрної сфери економіки характеризується системною кризою, науковцям не вдається створити адекватні пошукові платформи. Аналіз сучасних методологічних уявлень засвідчує необхідність формування нового підходу та декомпозиції методологічної платформи фінансової політики в забезпеченні продовольчої безпеки, що враховує її сутнісні особливості.

Мета статті та завдання

Визначення методології фінансової політики забезпечення сталого розвитку аграрної сфери як складової продовольчої безпеки як формально, так і змістовно рідко заходять далі передмов. Загалом визначення методології економічної науки можна поділити на 3 умовні групи. Безпосередньо експліцитні визначення належать, наприклад, М. Блаугу, Б. Колдуеллу. Цікаво, що всупереч подальшій розбіжності позицій авторів, визначення вкрай схожі. Сам Блауг зазначає «дивовижну однаковість»

підходів до визначення методології як гілки економічної науки, де «ми розглядаємо способи, якими економісти обґрунтовують свої теорії, і наведені ними причини, за якими вони вважають кращою одну теорію перед іншою» [10]. Існують контекстуальні визначення, які об'єднують авторів принципово різних концепцій. Найбільш яскравим прикладом подібного підходу є М. Фрідмен. Всупереч назві своєї фундаментальної роботи «Методологія позитивної економічної науки», експліцитним предметом дослідження виступає не методологія, але власне економічна наука. Характерним прикладом є бачення методології Д. Хаусманном, який виступає як прихильник описового підходу. Очевидно, сам спосіб визначення методології має дещо інший характер, ніж, наприклад, спосіб визначення товарного вектора в мікроекономічній теорії попиту, де визначення постають у вигляді інструментів подальшого дослідження. З якихось причин предметно-понятійна методологічна ідеологія не завжди призводить до однакового підсумку.

Виклад основного матеріалу

Сучасний етап розвитку економічної науки характеризується визнанням кризи сучасної панівної парадигми – неокласичного синтезу. Можна виокремити зовнішню критику неокласики (економіко-етичне спрямування, економічна соціологія тощо) і внутрішню критику – наявність у межах однієї парадигми великої кількості різних методологічних систем, що борються за різні варіанти ставлення до економічного наукового знання [6]. Видається, що якщо зовнішня критика – нормальний елемент розвитку будь-якої теорії, то внутрішня спричинена суперечностями розвитку і є свідченням кризи парадигми. Наведемо ще одне визначення методології: методологія як „термін” для позначення кризи економічної теорії [7]. Для будь-якої теорії відокремлення методології від самої науки є згубним: неможливо визнати існування методу поза предметом. Наведемо наступні засади, які можуть бути зрозумілі як основа орієнтації у світі методології сучасної економічної науки.

Наприклад, і М. Блауг, і Д. Хаусман, і Д. Макклоскі заснували свою методологію через розгляд різниці між визнаним економічним дискурсом (методологічна позиція номінально визнається, але насправді вже не діє – необхідна зміна методологічного бачення) і фактичною методологією (власне, реальна методологія досліджень, яка, за дивним збігом, є методологічною позицією самого дослідника, виявила протиріччя визнаного і реального). Подібну тенденцію, властиву загалом для всіх фундаментальних методологів, можна охарактеризувати метафорично як прагнення до визнання загальності своєї позиції або дуже прагматично – як дозвіл проблеми детермінації наукового пізнання. Вищеописане є відповіддю на те ж питання, що й принцип *ex novo*.

Економічна оцінка природних ресурсів є категорією історичною. Із розвитком продуктивних сил і структурних перетворень в економіці змінювалися методологічні підходи до вартісної оцінки природних багатств. Завдання економіки природокористування були окреслені в статті К. Г. Гофмана, М. Я. Лемешева, Н. Ф. Реймерса ще в 1974 р. Тоді це дійсно була ще нова наука і розвивалася вона в межах економічної теорії. Загальноприйняті завдання цієї науки пізніше були сформульовані в концепції сталого розвитку і зводяться вони до проблеми, як розвиватися економіці в гармонії з екологічними імперативами.

Однак після прийняття концепції сталого розвитку в економіці природокористування економіки ставало все менше і менше. Ми маємо на увазі методологічні дослідження.

З часів Маршалла в так званому *mainstream* пропала не тільки манера формулювати міркування через такі вирази, як „сутність”, але і сама манера „міркувати” – тобто не просто використовувати гіпотетико-дедуктивний підхід, але міркувати, розвиваючи бачення методу щодо розвитку самого предмета економічного дослідження. Сучасний підхід єдиний і для «вищих» теорій, і для навчально-методичної літератури. Так існує певний набір «уявних» методів аналізу дослідження проблем економіки природокористування – експліцитного набору так званих аксіом. Але, наприклад, передумова економічної рівноваги як аксіома нічого не дає без доповнення її кривими попиту і пропозиції, які виводяться з «загального» набору постулатів – транзитивності, впорядкованості, норми граничної віддачі і т. д. [1]. Інструментарність виступає важливою умовою наукової цінності. Головне, щоб економічні категорії та поняття при подібному підході не розривалися зі своєю філософською сутністю і стали лише інструментом розкриття функціонального взаємозв'язку явищ. Отримуємо структуру дослідження, окреслену ще в есе Л. Роббінса.

Визнано, що наявність «оціночних» суджень є необхідністю наукового аналізу [9], в тому числі й тому, що передумова оцінки вноситься в економічні дослідження згідно з детермінізмом наукового пізнання (необхідність зіставлення).

У реальній економіці, тим більше в ринковій, вже давно оцінені усі природні ресурси, але неявно. Тому завданням методології дослідження фінансової політики забезпечення сталого розвитку аграрної сфери економіки в контексті продовольчої безпеки є виокремлення оцінок природних ресурсів з інших економічних показників.

Так рентні доходи містяться в прибутку, і ми ще не можемо однозначно їх вичленувати з нього. Підприємства економлять на природоохоронних витратах і тим самим забруднюють довкілля. Через це страждає населення, яке змушене лікуватися і купувати ліки, але ці витрати, що становлять частину величини збитку, розмиті, і їх важко зібрати воедино.

На відміну від такого підходу, ми бачимо привнесення в реальну економіку інших оцінок, які, якщо їх прийняти, зламують всі економічні основи. Наприклад, деякі науковці оцінили всі природні ресурси України в 87 трлн. дол. Якщо ж врахувати, що все світове багатство становить 100 трлн. доларів, то які природні ресурси України і як були оцінені? Швидше за все, оцінювали не природні ресурси, а всім потенційним природним благам України надали певну економічну оцінку. Це якраз приклад того, що об'єднують природну і економічну системи, а одиниці вимірювання залишають грошові. Якщо вже є така необхідність, то більш доцільним було б введення якихось спеціальних одиниць виміру для природно-економічної системи, наприклад – екогривні чи екодолари.

З сутнісних економічних позицій, прагнення оцінити у вартісних одиницях всі природні блага призведе до перекоксу і спотворення структури виробничих факторів, зокрема порівняння економічної оцінки праці і капіталу. А те, що має незначну цінність, як відомо, витрачається нерационально. Крім того, якщо штучно привносити в економіку неймовірно високі оцінки природних ресурсів, то це буде щось на зразок непрямих податків, розмір яких перевищить всю іншу частину доходів. А найголовніше, ми залишимося без економічного механізму переходу до інноваційних технологій.

Економічна оцінка будь-якого ресурсу, що впливає на господарську діяльність і якість життя населення, визначається як приріст функції добробуту при збільшенні цього ресурсу. Такий підхід дозволяє отримувати економічну оцінку природно-ресурсного, в тому числі асиміляційного потенціалу, шляхом оцінки збитку від їх руйнування. У результаті можна одержати оцінки, підтвержені реальними величинами вже понесених втрат, на відміну від концепції загальної економічної цінності природних ресурсів і прогнозів майбутніх доходів від додаткових ресурсів, заснованих, як правило, на непрямих хитких висновках.

Таким чином, помилково вважати, що позахмарні економічні оцінки природних ресурсів слугуватимуть стимулюванню природоохоронної діяльності, це ілюзія. Стимулювати охорону довкілля можна тільки доводячи ефективність природоохоронних заходів у межах самої економічної системи, тобто обчислюючи втрати від пасивного і ефект від активного застосування природоохоронних заходів.

Проблема сучасної економічної методології полягає в надмірному захопленні «інструментальними» методами, що знаходять своє обґрунтування у предметно-понятійній методологічній ідеології.

Нині, коли необхідність і можливість економічних оцінок природних ресурсів стали загально визнаними, склалися дві принципово відмінні методологічні концепції їх визначення: витратна і рентна. Виникнення різних концепцій обумовлене подвійним характером природних ресурсів: з одного боку, вони виступають природною базою виробництва, фактором зростання продуктивності праці, з іншого – природні ресурси є його продуктом, носієм вартості, елементом національного багатства [10]. На зміну витратної концепції прийшла рентна. Прихильники рентного підходу бачили основний недолік витратної концепції в тому, що при оцінюванні ресурсів за витратами на освоєння найбільш високі оцінки отримують найнесприятливіші для використання, найменш цінні за якістю природні ресурси. Інший недолік полягає у відсутності суворого обліку якісних особливостей природних ресурсів. При переході до ринкової економіки виникли нові методичні підходи до економічної оцінки природних ресурсів, які є різновидами згаданих вище: ринкова оцінка ресурсів, концепції альтернативної вартості і загальної економічної цінності (вартості) і ін.

Аналіз основних концепцій економічної оцінки природних ресурсів виявив їх недоліки і позитивні сторони, можливість застосування для оцінки біорозмаїття. Для економічної оцінки природних ресурсів доцільно застосовувати концепцію альтернативної вартості як різновид у класичному варіанті витратної концепції.

У науковій літературі концепція альтернативної вартості використовується в практиці вимірювання „вартості збереження”. В умовах сталого розвитку перед суспільством гостро стоїть завдання збереження природних екосистем. У такому випадку біорозмаїття виступає в якості інтегрального ресурсу, від стану якого залежить стабільність екосистем. Існування окремих видів визначається загальним продукуванням і якістю екосистем і окремих видів, які знаходяться в міцному взаємозв'язку між собою [10]. Застосування саме такого методологічного підходу дозволить відобразити цінність збереження біорозмаїття всього природного комплексу на екосистемному рівні. Серед методів, заснованих на соціологічних опитуваннях, найбільш відомі – готовності платити (WTP), готовності отримувати компенсацію (WTA), гедоністичний метод (Hedonic prices).

Адекватна оцінка реальних величин економічного збитку від екологічних порушень необхідна фінансовій політиці забезпечення сталого розвитку аграрної сфери економіки: для оцінки загальної ефективності заходів, для відбору інвестиційних проектів усіх видів, у тому числі проектів

природоохоронного призначення, для впровадження ефективних методів господарювання, для реалізації принципів екологізації менеджменту та екологічного страхування тощо.

Висновки та перспективи подальших розвиток

Як частковий вияв економічної науки, фінансової політики забезпечення сталого розвитку аграрної сфери в контексті продовольчої безпеки відрізняє свій метод, що визначає її сутність через відмінність від інших наук. Подібний метод розкривається одноманітно методом науки взагалі (адже методом фінансової політики забезпечення сталого розвитку аграрної сфери економіки є конституювання її «науковості»). Останнім часом, у тому числі і у вітчизняній літературі, все частіше зустрічається думка, що філософія більше не здатна бути джерелом ідей для методології досліджень фінансової політики забезпечення сталого розвитку аграрної сфери економіки, більше не з'являється нових філософських систем, здатних дати що-небудь економічному знанню природи. Розвиток економічного знання щодо фінансової політики забезпечення сталого розвитку аграрної сфери економіки пов'язується з математичними методами, навіть зі спробами введення експерименту як способу перевірки цього економічного знання. Відбуваються запозичення з інших наук, зумовлені «здоровим глуздом» і ситуаційною логікою. Все частіше виникає теза про необхідність більш суворої орієнтації фінансової політики забезпечення сталого розвитку аграрної сфери економіки на практику, звідси – спрощення розділів, пов'язаних з предметом і методом і т. п. Як наслідок, відбувається бурхливий розвиток «прикладних» аспектів фінансової політики забезпечення сталого розвитку аграрної сфери економіки, у той час, як фундаментальні дослідження «глибоко теоретичного характеру» стають рідкісним явищем. У перспективі така ситуація може зумовити втрату цілісності через неможливість відображення економічного знання природи «лише однією» наукою. Становленням фінансова політика забезпечення сталого розвитку аграрної сфери економіки, безсумнівно, зобов'язана філософії, отже, очевидною є наявність сутнісних елементів філософського бачення проблеми в контексті продовольчої безпеки, без яких неможливо зрозуміти ні економічне знання природокористування в історичному аспекті, ні сучасний розвиток знання, ні спрямування його руху в майбутньому.

Список літератури

1. Автономов, В. С. *Модель человека в экономической науке [Текст] / В. С. Автономов.* – СПб: Наука, 2006. – 230 с.
2. Ботвіна, Н. О. *Економічна сутність та складові фінансової політики в аграрній сфері економіки [Текст] / Н. О. Ботвіна // Бізнес-навігатор.* – 2010. – № 3 (20). – С. 103–108.
3. Ботвіна, Н. О. *Методологічний інструментарій фінансової політики в аграрній сфері економіки [Текст] / Н. О. Ботвіна // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Фінанси і кредит – Випуск 1 (28).* – Суми, – 2010. – С. 22–31.
4. Ботвіна, Н. О. *Можливості фінансової політики щодо забезпечення сталого розвитку аграрної сфери [Текст] / Н. О. Ботвіна // Таврійський науковий вісник : збірник наукових праць.* – Вип. 75. – Херсон, – 2011. – С. 198–207.
5. Ботвіна, Н. О. *Декомпозиція методологічної платформи фінансової політики забезпечення сталого розвитку аграрної сфери економіки України [Текст] / Н. О. Ботвіна // Формування ринкової економіки: збірник наукових праць. Спеціальний випуск. В 2-х частинах: Організаційно-правові форми агропромислових формувань: стан, перспективи та вплив на розвиток сільських територій. Частина I.* – Київ: КНЕУ, – 2011. – С. 95–103.
6. Ботвіна, Н. О. *Механізм формування й реалізації фінансової політики в умовах кризових деформацій економічного простору [Текст] / Н. О. Ботвіна // Облік і фінанси АПК.* – № 1. – Київ: "Інститут аграрної економіки" НААНУ, – 2011. – С. 140–146.
7. Ботвіна, Н. О. *Основні фінансові домінанти щодо трансформації сталого розвитку агросфери [Текст] / Н. О. Ботвіна // Економіка Крима.* – 2011. – № 3(36). – С. 36–40.
8. Ботвіна, Н. О. *Методологічні аспекти моделі макрофінансової рівноваги в контексті формування фінансової політики щодо забезпечення сталого розвитку аграрної сфери економіки [Текст] / Н. О. Ботвіна // Аграрний вісник Причорномор'я : збірник наукових праць: Економічні науки.* – Вип. 60. – Одеса, – 2011. – С. 18–21.
9. Ботвіна, Н. О. *Концепції фінансової політики харчової переробної промисловості в АПК України [Текст] / Н. О. Ботвіна // Съвременни измерения на търговския бизнес-комуникация между наука и практика. Юбилейна научно-практическа конференция с международно участие: Сборник статей.* – Болгария, Свищов, – 2011. – С. 27–33.
10. Ботвіна, Н. О. *Фінансова політика забезпечення сталого розвитку аграрної сфери України [Текст] / Н. О. Ботвіна // Проблеми сталого розвитку агросфери: міжнародна науково-практична*

конференція, присвячена 195-річчю від дня заснування ХНАУ ім. В. В. Докучаєва. – Харків, – 2011. – С. 87-91.

11. Ботвіна, Н. О. Компоненти фінансової політики до підвищення екологізації аграрної сфери [Текст] / Н. О. Ботвіна // Інноваційний потенціал української науки – XXI сторіччя: XIII Всеукраїнська науково-практична конференція. – Запоріжжя, – 2011. – С. 55-58.

References

1. Avtonomov, V. S. (2006). *Model of man in economics*. St. Petersburg: Nauka.
2. Botwina, N. A. (2010). *The economic entity and the financial policy in the agricultural sector of the economy*. *Business Navigator*, 3(20), 103-108.
3. Botwina, N. A. *Methodological tools of financial policies in the agricultural sector of the economy*. *Bulletin of Sumy National Agrarian University. Series: Finance and credit*, 1(28), 22-31.
4. Botwina, N. A. (2011). *Opportunities financial policies for the sustainable development of agriculture*. *Tauride Research Bulletin: Collected Works*, 75, 198-207.
5. Botwina, N. A. (2011). *Decomposition methodological platform of financial policies for sustainable development of agriculture of Ukraine*. *Market economy : a collection of papers. Special Report*. In 2 parts : *organizational forms and agro-industrial units : status, prospects and impact on rural development*. Part II - Kyiv : KNEU, 95-103.
6. Botwina, N. A. (2011). *The mechanism of formation and implementation of financial policies in crisis strains* *Economic Area. Accounting and Finance in AIC*, 1, 140-146.
7. Botwina, N. A. (2011). *Principal financial dominant transformation sustainability agrosphere*. *Economy of Crimea*, 3(36), 36-40.
8. Botwina, N. A. (2011). *Methodological aspects of macro-financial equilibrium models in the context of financial policies for the sustainable development of agriculture*. *Agricultural bulletin of Black Sea*, 60, 18-21.
9. Botwina, N. A. (2011). *Financial Policy Concept of the food processing industry in agriculture of Ukraine*. *Sъvremenny measurements on trъhovskyya business komunykatyya Between Science and Practice*. Bulgaria, Svyschov, 27-33.
10. Botwina, N. A. (2011). *Fiscal policy for sustainable development of the agricultural sector of Ukraine*. *Problems of Sustainable Development agrosphere : International scientific -practical conference dedicated to the 195th anniversary of the founding KHNAU them. VV Dokuchaev*. Kharkiv, P. 87-91.
11. Botwina, N. A. (2011). *Components of financial policies to increase agricultural greening field*. *Innovative capacity of Ukrainian science - XXI Century: XIII National Scientific Conference*. Zaporizyya, 55-58.

Стаття надійшла до редакції 23.03.2014 р.